

Wim van der Linde

*De naoorlogse zuiveringen in het mijnbedrijf als reactie op sociale en religieuze tegenstellingen**

De Nederlandse regering had in 1940 geen duidelijke instructies achtergelaten over hoe te handelen tijdens een Duitse bezetting. De ministers waren gevlucht naar Londen om van daar uit het regeren voort te zetten, maar het ambtelijke bestuursapparaat met staatssecretarissen, hoofden van dienst en de complete administratie waren in Den Haag achtergebleven. De Nederlandse bestuursambtenaren en leidinggevende functionarissen moesten de Nederlandse samenleving zonder politieke leiding door de oorlog loodsen.

De houding van veel Nederlanders werd in de eerste twee oorlogsjaren gekenmerkt door aanpassing aan de situatie; anderen poogden de maatregelen van de Duitsers te frustreren, of ook sabotage te plegen tegen militaire doelen zonder de eigen bevolking in gevaar te brengen. Dit was de periode waarin de Nederlandse Unie op het randje van legaliteit tegenwicht bood tegen de NSB. Veel leidinggevende functionarissen van de Staatsmijnen, zowel katholieken als protestanten, waren initiatiefnemende bestuursleden van deze Nederlandse Unie. De in de eerste twee jaar van de oorlog gevolgde pragmatische handelwijze is na de oorlog door verschillende schrijvers aangeduid als 'accommodatie'.¹

* Onderstaand artikel is een bewerking van twee hoofdstukken uit: W. van der Linde, *Eindelijk religieuze tolerantie na 500 jaar religieuze strijd in Geleen en Zuid-Limburg. Een andersdenkend beschreven geschiedenis van de ontwikkeling van het protestantisme in de westelijke mijnstreek en in Zuid-Limburg: de voltooid verleden tijd* (Urmond 2001). De problematiek en de achtergronden van de 'zuivering 1944-1947' zijn voor de schrijver een intrigerend vraagstuk geweest. Tot 1945 groeide hij op onder de rook van de Geleense mijnbedrijven en maakte als zodanig deel uit van de Staatsmijnsgemeenschap. Van 1945 tot 1958 woonde hij niet in Geleen, had echter steeds contact met zijn ouderlijk huis en met de Staatsmijnsgemeenschap. Hij kwam bijna alle vakanties terug naar Geleen en werkte tijdens vakanties op het Stikstofbindingsbedrijf en ondergronds op de mijn Maurits. Nadat hij in 1958 als ingenieur in dienst was getreden bij de Staatsmijnen maakte hij gebruik van dienstreizen en besprekingen met 'oud-gedienden' die persoonlijk de oorlogs- en bevrijdingstijd bij de Staatsmijnen hadden meegemaakt om de 'zuivering' ter sprake te brengen. Ook zat hij in diverse verenigingsbesturen samen met 'oud-gedienden' wat hem ook gelegenheid gaf informatie te krijgen over de gang van zaken en de sfeer bij de naoorlogse zuivering. Het betreft in alfabetische volgorde onder meer navolgende personen: P. Balt; Dr G. Berkhoff; Ir H.A. Bunge; G. Colenbrander; Dr H. Dijkstra; L. Hagedoorn; Dr P. Haringhuizen; A. Hartlief; W. Hasselder; Ir Th.J.J. Hoek; P. Holleman; P. Hoogakker; G. Hovestrijdt; S.P. Huizinga; Ir J.Ph. Ilmer; J.T. Kemp; P. Klaassen; H. Klinkers; A. Klumper; G. Lam; P. van Linschoten; A. Ludikhuizen; H.van Mameren; P. Nelissen; Ir A. Niks; J.O. Oosterling; Ir W. E. van Os; C. Pluijmers; Ir M.H.R.J. Plusjé; Ir J.L. Poelhekke; J. Roosjen; C.N. Roozmond; Dr Ir W.L.H. Schmid; W. Schreur; J. Simons; H. Smit; H. Stapelvoort; K. Steenwijk; L.J.H. Timmerman; J. Visser; A. Vreeke; J. Wenmakers; K. Weijdema; Ir W. van der Zalm en Ir H.G. Zelders. Verder werd over de zuivering gesproken met kinderen van navolgende oud-gedienden: L. Aarts; J.P. Aleman; Ir Gzn J. Bakker; K. Reinders en Ir P. Wichers. Uit de vele gesprekken vormde zich bij schrijver een totaalbeeld van het gebeurde. In de noten wordt hiernaar verwezen door 'info tijdgenoten'. De interpretatie van de informatie is voor verantwoording van de auteur.

¹ Vgl. J.C.H. Blom, 'Nederland onder Duitse bezetting 10 mei 1940 - 5 mei 1945', in: idem, *Crisis, bezetting en herstel. Tien studies over Nederland 1930-1950* (Den Haag 1989).

Veel Nederlanders accommodeerden zich aan de Duitse bezetter om zo fatsoenlijk mogelijk, zonder direct te collaboreren, de samenleving en de welvaart in stand te houden. In dit 'doordraaiscenario' werd getracht de bedrijven zo goed en onbeschadigd mogelijk door de oorlog te loodsen door de fabrieken in bedrijf te houden. Die zouden immers na de oorlog hard nodig zijn voor de wederopbouw. Deze stroming voelde zich gesteund door interpretaties van toespraken van de Nederlandse regering voor Radio Oranje en door het beleid van in Den Haag achtergebleven niet pro-Duitse hoge ambtenaren.

Vanaf medio 1942 ontstond er echter, ook in de mijnindustrie, een door het verzet gepropageerd 'sabotagescenario': minder produceren, bedrijven beschadigen, saboteren, eventueel met het risico van represailles van de Duitsers. Deze stroming meende zich in de mijnstreek gesteund te weten door de evacuatie door de Nederlandse regering van alle kunstmest- en springstofspecialisten in november 1939 en door de mislukte poging om in mei 1940 voor de komst van de Duitsers het Stikstofbindingsbedrijf (SBB) van Staatsmijnen op te blazen.² Verder zag deze groep haar standpunt bevestigd in het bombardement op de Maurits op 5 oktober 1942: kennelijk wilde de Nederlandse regering de productie lamleggen.

Tijdens de Duitse bezetting groeide in de mijnbedrijven een spanningsveld tussen tegengestelde visies op de gewenste bedrijfsvoering: 'doordraaien' of 'saboteren'. De bedrijfsleiding ging zoveel mogelijk te werk volgens het doordraaiscenario. Na de oorlog stelden de 'doordraaiers' dat door het in bedrijf houden van de bedrijven de oorlog niet was verlengd en dat de Nederlandse samenleving met minder ellende door de oorlog was gerold. Het sabotage-scenario werd in het algemeen meer gedragen door lagere echelons in de bedrijfshiërarchie. Maar doordat de chefs de sabotagedaden van het lagere personeel in de doofpot stopten, werden de risico's van de sabotage tegenover de Duitse bezetter mede door hen gedragen. De chefs zaten klem tussen het personeel dat zij niet wilden verraden en de Duitse bezetter die geen sabotage dulde. Na de oorlog stelden de 'saboteurs' dat zij duidelijke signalen van geallieerde militaire autoriteiten hadden gekregen en dat zij zich daarmee beter conformeerden aan de oorlogsvoering dan de 'doordraaiers'.

Naast het spanningsveld tussen 'doordraaien' en 'saboteren' bestond er een spanningsveld over het beloningssysteem van de aan het kolenfront werkende mijnwerkers. Onder druk van de economische politiek van de regering in de crisistijd (1928-1935) waren de mijndirecties gedwongen geweest het uiterste te doen om de arbeidsproductiviteit te verhogen. De werkmethoden werden zo ingericht dat het hoogste resultaat met het kleinste aantal arbeiders kon worden bereikt. Dit beloningssysteem was in de vooroorlogse crisistijd door dr ir Ch.Th. Groothoff met zijn mijnbouwkundige staf ingevoerd. Samen met zijn staflid ir F.C.M. Wijffels propageerde Groothoff dit beloningssysteem op alle mijnbedrijven. De norm voor de individuele werkprestatie van de mijnwerker

2. W. van der Linde, 'Een prelude van de Duitse bezetting. Springstof uit Geleen voor de vooroorlogse Nederlandse defensie', *Tijdschrift Heemkundevereniging Geleen* (1994) 25-50.

Ir F. Wijffels (1899 - 1968). Na de bevrijding was Ir Wijffels minister van Sociale Zaken, voorts was hij Inspecteur-Generaal der Mijnen, voorzitter van de Mijnindustrieraad, lid van de Eerste en de Tweede Kamer en voorzitter van de KVP-fractie in de Provinciale Staten van Limburg. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd ir Wijffels als gevolg van de 1 mei staking door de Duitsers gegijzeld en ter dood veroordeeld. Later werd hij vrijgelaten. De foto werd gemaakt in Arlington House, London 1945. Fotocollectie mevr. E. Wijffels, Roermond.

aan het kolenfront in de ondergrondse pijler werd, mede door de mechanisering, steeds hoger opgevoerd. Daar ook het loon van boven de mijnwerker geplaatste toezichhouders bepaald werd door deze individuele werkprestatie, was een onwaardig 'jaag- en drijfsysteem' ontstaan om de individuele werkprestatie op te voeren.

De bestuurlijke situatie in de Mijnstreek na de bevrijding

Na de bevrijding (september 1944) was er in Zuid-Limburg maandenlang sprake van een chaotische situatie op bestuursgebied. Personen en groepen traden in lokale veelvormigheid naar voren en claimden de uitvoering van één of van enkele publieke taken.³ In de mijnstreek werd het gezagsvacuüm na het vertrek van de Duitsers ingevuld door de in de illegaliteit voorbereide Ordedienst (OD) onder leiding van districtscommandant ir C.M.J.A.F.

³ H.J.C. Termeer, *Het geweten der natie. De voormalige illegaliteit in het bevrijde Zuiden, september 1944-mei 1945* (Assen 1994) 61.

Nicolas, die werkzaam was bij het Staatstoezicht op de Mijnen.⁴ De OD was op het moment van de bevrijding zeer klein, maar werd in Zuid-Limburg snel uitgebreid tot een organisatie met meer dan 3000 personeelsleden. Ir Nicolas wilde met zijn uitgebreide OD het hoogste burgerlijk gezag uitoefenen. De Nederlandse regering in Londen had deze taak echter toegedacht aan het Nederlandse 'Militaire Gezag'. Tot half oktober 1944 was er sprake van grote verwarring en onduidelijkheid over de taak, de functie en de bevoegdheden van de diverse nieuwe instanties. Er was geen sprake van één algemeen aanvaard overheidsgezag. De impasse werd op 13 oktober doorbroken door de benoeming van Nicolas tot Militair Commissaris voor de Mijnstreek van het Militair Gezag. Onder hem ressorteerden de commando's Heerlen en Sittard. Zijn standplaats werd Heerlen.⁵ Zijn OD-organisatie werd opgenomen in die van het Militair Gezag. Deze functie werd door Nicolas vervuld van 13 oktober 1944 tot 30 augustus 1945. Daarnaast werd hij in zijn burgerlijke functie bij het Staatstoezicht op de Mijnen bevorderd tot inspecteur-generaal.

De directies van de diverse mijnbedrijven waren door Duitse gijzelingen, deportaties, gedwongen ontslagen en onderduiken in nog niet bevrijd gebied gereduceerd tot amper bevoegde rompdirecties. Ook de bedrijfsleiding op diverse bedrijven was niet volledig door onderduik in bezet gebied en door vlucht naar het noorden voor het naderende oorlogsgeweld. De directie van Staatsmijnen bestond in september 1944 uit de in 1937 benoemde directeur dr ir Ch. Th. Groothoff, adjunct-directeur Mous en de in oorlogstijd toegevoegde 'waarnemend directeur' ir D.P. Ross van Lennep, die eind september 1944 uit zijn onderduikadres bij Weert was opgedoken. Doordat de mijnstreek wel bevrijd was, maar het nationale bestuurscentrum Den Haag pas negen maanden later, werden de Staatsmijnen negen maanden lang aarzelend en terughoudend bestuurd door een onvolledige en niet optimaal bevoegde directie.

In de westelijke mijnstreek was de bedrijfsingenieur van de mijn Maurits ir J. Bakker Gzn, die in 1943 door de Duitsers uit zijn functie was gezet, in Grevenbicht ondergedoken. Vlak voor en direct na de bevrijding was Bakker aanwezig op de mijn Maurits. Op het SBB was bedrijfsingenieur ir P.C. Wichers medio augustus wegens een Duitse opdracht om springstof te fabriceren ondergedoken. Hij bevond zich tot mei 1945 in het nog niet bevrijde deel van Nederland. Op de Cokesfabriek Maurits was de lokaal ondergedoken bedrijfsingenieur ir J.G.J.H. Ex direct na de bevrijding op het bedrijf. Op het in 1940 bij Geleen geopende nieuwe bedrijfsonderdeel van de Staatsmijnen, het Centraal

4 *Veritas* 20-10-1944. Dagblad gedrukt op persen in het door het Militair Gezag in beslag genomen gebouw Wolfstraat 17 te Maastricht. Het Maastrichtse dagblad *Limburger Koerier* was in de oorlogstijd 'fout' en werd direct na de bevrijding vervangen door *Mededelingen van den Nederlandschen Ordedienst*, welk blad na naamsveranderingen in *Veritas* en *Gazet van Limburg* uiteindelijk het huidige dagblad *De (Nieuwe) Limburger* werd.

5 Termeer, *Het geweten der natie*, 67-75; A.P.M. Cammaert, *Het verborgen front, een geschiedenis van de georganiseerde illegaliteit in de provincie Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog* [Maaslandse Monografieën 55] (Leeuwarden 1994) 926-927.

Laboratorium, was dr G. Berkhoff als bedrijfsingenieur in de maanden voor en direct na de bevrijding dagelijks aanwezig.⁶

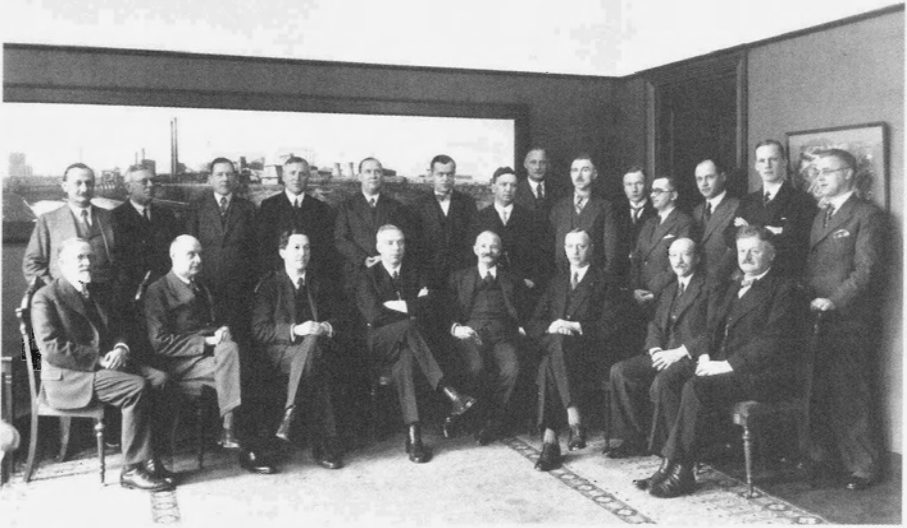
De zuiveringscommissies

Op de dag van de bevrijding waren kennelijk reeds voor de bevrijding samengestelde zuiveringscommissies goed gecoördineerd op alle mijnbedrijven in actie gekomen.⁷ Zij maakten gebruik van de omstandigheid dat de bedrijfsleiding en de directie nog geheel of gedeeltelijk afwezig was. Voor de wel aanwezige directeuren en bedrijfsleiders was het bijzonder moeilijk om ruggespraak te houden met regeringsfunctionarissen in Londen die hen op de hoogte zouden kunnen stellen van eventuele standpunten van de regering. In die stuurloze en wanordelijke situatie hadden de zuiveringscommissies op veel mijnbedrijven gedurende negen maanden vrij spel om leidinggevende functionarissen weg te zuiveren. Naarmate de oorlog langer duurde was het mogelijk geweest om naast kritiek op de aan hen toegeschreven a-sociale stijl van leidinggeven en de daaraan gekoppelde scheefgegroeide machtsposities ook kritiek te verzamelen op de handel en wandel van lijnfunctionarissen en bedrijfsleiding in de oorlogssituatie. De controverse tussen de bedrijfsleiding die tijdens de oorlog de fabrieken in bedrijf wilde houden en de personeelsleden die het produceren door sabotage wilden verhinderen, culmineerde in klachten tegen bedrijfs- en productieleders. Deze werden persoonlijk beticht van economische collaboratie. De verzamelde kritiek werd gebruikt om functionarissen 'weg te zuiveren'. Hoe het meningsverschil over de houding tijdens de bezetting in de bedrijven zelf uitwerkte, blijkt uit de naoorlogse getuigenis van bedrijfsingenieur Wichers van het SBB, de kunstmestfabriek van Staatsmijnen, in het zuiveringsproces tegen opzichter Aleman (1946):

'De Heer Aleman zei in de oorlog tegen mij dat het voor hem een bijna onmogelijke taak was om de zaak aan het draaien te houden zoals zijn directie hem dat had opgedragen. Hij was ervan overtuigd dat het in het belang van de voedselvoorziening was om kunstmest te produceren. Het was niet alleen zijn eigen gezonde verstand dat hem dat zei, maar ook Minister Gerbrandy zei dat in zijn bekende redevoering voor Radio Oranje in het voorjaar van 1943. Maar daarnaast waren, en zijn, onze directeur de Heer Ross van Lennep, Dr van Aken als verbindingsfunctionaris met de Heer Boudewijn, directeur van het kunstmestdistributiebureau, Dhr Louwes als directeur generaal van de voedselvoorziening en evenzeer ondergetekende als de directe chef van Aleman, van mening dat het onze plicht was in oorlogstijd kunstmest te produceren en dat het zelfs voor de twijfelaars aan deze eenvoudige zaak duidelijk moest zijn dat toch minstens de machines en toestellen van de fabriek zodanig in stand behoorden te worden gehouden dat na afloop van de oorlog de fabriek weer volop zou kunnen produceren, niet gehandicapt door versleten en verwaarloosde apparatuur. Dat nu was de taak van

⁶ Info tijdgenoten.

⁷ Idem.

Groepsfoto met (bovenste rij) rechtsboven ir Wichers. De groep poseert met op de achtergrond de panorama-foto van de mijn Maurits. Fotocollectie W. van der Linde. Afscheid van Bunge, 1935.

Dhr Aleman. Destijds werd hij tegengewerkt door een groepje van 6 à 8 personen die, overigens met de beste vaderlandse bedoelingen, maar op grond van verkeerd inzicht, en zich ten onrechte beroepend op een onvolledig weergegeven propaganda van Radio Oranje, sabotage, luieren en niet gehoorzamen aan de bedrijfsleiding inzake het in stand houden der apparatuur propageerden en daarbij aardig school maakten. Jarenlang heeft deze stille tweedracht op het SBB de gemoederen verhit totdat de bevrijding kwam en het sabotagegroepje in de zuiveringscommissie de kans kreeg om de anderen in staat van beschuldiging te stellen door klachten te verzamelen die voor het grootste deel betrekking hebben, direct of indirect, op het streven van beklaagde naar een behoorlijke handhaving van discipline in de bedrijfsvoering en de goede staat van onderhoud der installaties. Ik heb de beheerder van de Nederlandse mijnen horen zeggen, toen hij over een dergelijk conflict in het kolenwinningsbedrijf sprak, dat hij zijn beampten niet had geselecteerd om onder die ellendige oorlogsomstandigheden de onmogelijk moeilijke tactische behendigheid te vertonen die in deze tijd nodig was en die zo vaak een tweeslachtige houding gewenst had gemaakt. Voor Dhr Aleman was tweeslachtigheid onmogelijk, dat ligt hem niet. Hij was rechtlijnig en volkomen betrouwbaar en op zijn houding en handelen tegenover de bezetter was niets aan te merken'.⁸

⁸ Handschrift ir P. Wichers in bezit van de schrijver. Na het overlijden van direct bij de zuivering betrokken functionarissen verzocht schrijver nabestaanden inzage te krijgen in hun nagelaten papieren betreffende de 'zuivering'. Alleen van ir P. Wichers en van J. van der Linde wist hij substantiële stukken te vinden. In zijn bezit bevinden zich ook enige stukken (jaarverslagen) van de Protestants-Christelijke Vereniging van Beampten werkzaam bij het Mijnbedrijf (PCVBM).

De zuiveringscommissies stelden zich tot taak zowel de politieke als de sociale houding van het leidinggevende personeel tijdens de bezetting te beoordelen. Niet zelden werd hierbij ook de sociale houding vóór de oorlog betrokken.⁹ Nog voor de bevrijdingsmaand ten einde was hadden de zuiveringscommissies een groot aantal productiechefs en bedrijfsleiders weggezuiverd. De verwijdering was gelardeerd met persoonlijke frustraties over al dan niet vermeende achterstellingen bij in de voorliggende jaren uitgevoerde benoemingen. De bedrijfsuitzettingen werden met dekking van de OD gerealiseerd. In de verwarde toestand direct na de bevrijding was ir Nicolas als commandant van de OD weliswaar nog niet bevoegd deze 'spontane zuivering' te sanctioneren, maar 'om oproer te voorkomen' dekte hij het wegzuiveren van de chefs.¹⁰

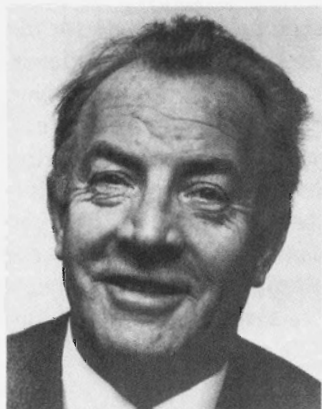
Mijnwerkersprotest tegen het 'jaag- en drijfsysteem'

Op de mijn Maurits ontladde het opgekropte verzet tegen het reeds voor de oorlog ingevoerde en op de individuele werkprestatie van de mijnwerker gebaseerde systeem van beloning zich op 21 september in een stormachtige bijeenkomst van 2000 mijnwerkers in de grote loonhal. Op deze bijeenkomst werd geroepen dat de arbeiders in het vervolg de dienst zouden uitmaken. Frans Dohmen van de Nederlandse Katholieke Mijnwerkersbond (NKMB) en W. Rappange van de socialistische Algemene Nederlandse Mijnwerkersbond (ANMB) voerden het woord. Zij werden weggefloten. De mijnpolitie werd overrompeld door de gebeurtenissen en had niets in te brengen. Er werd geschreeuwd dat de directieleden en de opzichters hellehonden waren die opgehangen moesten worden. Andreas Nijsten werd als woordvoerder van de nieuw opgerichte 'Eenheidsbond', de Algemene Bond van Werkers in het Mijnbedrijf (ABWM), toegejuicht. Hij speelde met uitspraken als 'nooit meer de toestanden van voor de oorlog' en 'weg met de lieden die zich tijdens de bezetting onsociaal en onnationaal gedragen hebben' in op de verbittering van de mijnwerkers over het jaagsysteem en het hartgrondig verlangen om daaraan een eind te maken. Hij haalde fel uit tegen de opzichters die zich vóór en tijdens de oorlog schuldig hadden gemaakt aan het 'jagen en drijven' van de mijnwerkers. Daarom eiste hij een grondige zuivering van de chefs die zich door persoonlijke medewerking aan het jaagsysteem onsociaal en onnationaal hadden gedragen voordat het werk op de mijn hervat zou worden.

Bedrijfsingenieur Bakker informeerde directeur Groothoff over de situatie. Deze nam contact op met het Militair Gezag over de mogelijkheid van militair ingrijpen op de Maurits. Dit werd door het MG geïnterpreteerd als een signaal dat de directie ontactvol bezig was. Ir Bakker verscheen daarna aan de balustrade in de loonhal. Hij kon de mensen niet bedaren. Onder oorverdovend gejoel werd onmiddellijk ontslag van zeven opzichters geëist. Bakker stond met de rug

⁹ SHCL, EAN 721 nr 556 I: *Rapport van de Staatscommissie ingesteld bij Koninklijk Besluit van 26 november 1946 Deel I* ('s-Gravenhage) 90.

¹⁰ *Ibidem*.

Frans Dohmen was de belangrijkste na-oorlogse katholieke mijnvakbondsleider in Limburg. Uit: Frans Dohmen: *Memoires. Het gezicht van een tijdperk* (Heerlen 1986).

De heer Bakker, bedrijfsingenieur op de Staatsmijn Maurits. Fotocollectie W. van der Linde.

tegen de muur. Om ongelukken te voorkomen gaf hij toe aan de roep om ontslag van inspecteur Gerards en zes andere leden van het toezichthoudend personeel. Zij werden na ruggespraak met directeur Groothoff voorlopig geschorst.¹¹

Soortgelijke protestbijeenkomsten vonden plaats op alle mijnzetels. Een enkele keer onttaarde zo'n massabijeenkomst in een volksgericht met publieke boetedoening waarbij een *fahrsteiger* (ondergrondse opzichter) staande voor de protesterende mijnwerkers zijn persoonlijke fouten erkende en algemene vergevingsgezindheid vroeg. Desondanks 'defileerden een groot aantal aanwezigen langs de beklagde en bespuwde hem'. De volgende dag deed hij weer 'gewoon' dienst.¹² Behalve een verandering van het beloningssysteem eisten de mijnwerkers onder leiding van de eenheidsvakbond ook het wegzuiveren van opzichters en leidinggevende functionarissen die zich bij het invoeren en bij de uitvoering van het beloningssysteem menonwaardig a-sociaal hadden opgesteld en gedragen. Met deze eis werd ook hier een zuivering van personen ingevoerd die niet gericht was op het veroordelen van een Nederland onwaardige houding tegenover de Duitse bezetter, maar die stoelde op het veroordelen van personeelsleden die hadden meegewerkt aan de uitvoering van het in de vooroorlogse crisistijd ingevoerde a-sociaal geachte beloningssysteem van de ondergrondse mijnwerkers.

¹¹ De 'Maurits Revolutie' is beschreven in veel literatuur over het mijnbedrijf: Wil Klaassen, *De mijnwerkersbonden in bevrijd Zuid-Limburg september 1944 tot het midden van 1945* (Nijmegen 1974) 30 en 31; Bèr Hollowijn, *Slaven van het zwarte goud* (Naarden) 95-99; Frans Dohmen, *Memoires. Het gezicht van een tijdperk* (Heerlen) 42-44; Remigius Dieteren OFM, *Mens en Mijn. Een halve eeuw strijd, groei en bloei van de Nederlandse Katholieke Mijnwerkersbond* (Heerlen 1953) 295-297; Wim Nijsten, Jos Bours en Marlies Hautvast, *Mijnwerkers, verhalen om te onthouden* (Nijmegen z.j.) 155-157. Auteur W. van der Linde stond tijdens de manifestatie tussen de buiten de poort van de Maurits staande belangstellenden.

¹² G. Nolting, *Knokenflip, een mijnwerker vertelt* [Uitgave onder auspiciën van de Culturele Raad Limburg] (Kerkrade z.j.) 155-157.

De reactie van de vakbonden op het mijnwerkersprotest

Onder het motto 'kool is kool en er bestaat geen katholieke kool, protestantse kool of rode kool' ontstond, mede onder invloed van de grote onderlinge solidariteit bij de mijnwerkersstaking in 1943, reeds tijdens de oorlog een breed gedragen drang om een eenheidsbond op te richten.¹³ De communist W. van Exter nam direct na de bevrijding op bijeenkomsten van mijnwerkers in de casino's van de Staatsmijnen Emma en Maurits het voortouw voor de oprichting van een eenheidsvakbond voor alle arbeiders en beambten. In het casino van de Maurits werd voor deze vakbond de naam Algemene Bond van Werkers in het Mijnbedrijf (ABWM) aangenomen. Veel katholieken beschouwden direct na de bevrijding hun traditionele isolement als een remmende factor voor het vakverenigingsleven. Het eenheidsdenken van de eenheidsbond werd gretig geaccepteerd. In zeer korte tijd had deze bond 12.000 leden, voor het overgrote deel rooms-katholieken.¹⁴

Het wegzuiveren van opzichters en leidinggevende functionarissen op de mijnbedrijven gebeurde in de eerste weken na de bevrijding door rechtstreeks bij bedrijfsleiding of directie neergelegde eisen met dreiging van opstand en staking. De leiders van de eenheidsbond fungeerden daarbij als spreekbuis voor de massaal protesterende mijnwerkers. Deze leiders waren in deze eerste weken na de bevrijding niet op de hoogte van de direct na de bevrijding opgerichte zuiveringscommissies. Nadat de mijnwerkers in oktober zicht kregen op de door deze commissies gevolgde zuiveringsstrategie, kanaliseerde en dirigeerde de eenheidsbond een gedeelte van de zuiveringsvoorstellen van mijnwerkers aan het kolenfront naar deze commissies. Volgens de Katholieke Mijnwerkersbond heeft de eenheidsbond de zuiveringscommissies misbruikt.¹⁵ De eenheidsbond bleef echter ook klachten buiten de zuiveringscommissies om voorleggen aan de directies met verzoek tot schorsing van opzichters. Dit leidde dan weer tot acties van de zuiveringscommissies om deze schorsing ongedaan te maken en in reactie daarop dreigden de bestuurders van de eenheidsbond dan met stakingen.¹⁶

Een voorbeeld hiervan is de gang van zaken na de schorsing van inspecteur Gerards op 22 september 1944 na de massale bijeenkomst in de loonhal op de Maurits. Gerards was een vooraanstaand lid van de katholieke mijnbeambtenvereniging, de KVM. De zuiveringscommissie op de Maurits besloot 'dat de bovengrondse en ondergrondse beambten bereid waren hun collega in kwestie weer op het bedrijf toe te laten'. Gerards kreeg door een lid van deze commissie aangezegd dat hij weer aan de slag kon. Daarop brak een spontane staking uit

¹³ Nijsten e.a., *Mijnwerkers*, 153-154.

¹⁴ *Bouwers in de Mijnstreek. Verslagboek van de Katholieke Vereniging van Mijnbeambten van September 1944 tot en met 31 December 1946* (Heerlen, z.j.) 113.

¹⁵ Dieteren, *Mens en Mijn*, 297.

¹⁶ P.J. Kaanen, *Uit de dagen van verdrukking, bevrijding en vernieuwing. Verslag van de Nederlandse Katholieke Mijnwerkersbond 1940-1946*, 90. *De Mijnwerker. Orgaan bestemd voor de leden van de Nederl. R.K. Mijnwerkersbond*, 31-3-1945.

op de Maurits. Gerards werd overgeplaatst naar de Staatsmijn Emma, met als resultaat dat er een spontane staking op de Emma uitbrak. De directie hield voet bij stuk en wilde Gerards niet ontslaan. De mijnwerkers bleven staken. De NKMB probeerde de stakers weer aan het werk te krijgen. De mijnwerkers bleven staken. De stakers verzochten de Militaire Commissaris ir Nicolas om Gerards te ontslaan, maar Nicolas weigerde. De stakers verzochten de directie nog eens Gerards te ontslaan. De directie weigerde. De mijnwerkers bleven in staking. Een commissie van drie stakende mijnwerkers nam contact op met Gerards en wist Gerards er toe te brengen om zelf pensioen aan te vragen. Dat was het einde van de staking.¹⁷ De directie zette Gerards op wachtgeld. In 1947 kwam Gerards terug op de mijn Maurits als chef ondergronds bedrijf en korte tijd daarna werd hij benoemd tot chef ondergronds bedrijf op de Staatsmijn Emma met de titel van hoofdingenieur.

Beëindiging van het 'jaag- en drijfsysteem'

De directie van Staatsmijnen, slechts bestaande uit directeur Groothoff en adjunct-directeur Mous, de bedrijfsleiding, de beambten, de traditionele vakbonden en de rooms-katholieke geestelijkheid waren volledig verrast door de grote felheid en goede organisatie van de acties van de eenheidsbond tegen het ondergrondse jaagsysteem. Op 22 september was er een bespreking van vakbondsvertegenwoordigers met de directie van de Staatsmijnen.¹⁸ De nieuwe eenheidsvakbond ABWM speelde scherp in op de bij de ondergrondse mijnwerkers opgekropte irritatie over het beloningsstelsel dat door de oude gevestigde vakbonden nooit openlijk was veroordeeld. De NKMB vroeg de directie ermee akkoord te gaan dat 'men met alle ten dienste staande middelen zal trachten dat de periode van het jaagsysteem niet meer terugkeert en het voorbereidend werk ter hand wordt genomen om tot een spoedige herziening van de arbeidsvoorwaarden, de pensioenregeling en de opbouw van een nieuwe bedrijfsorganisatie te komen'. Voorzitter Frans Dohmen wilde nu naast goede lonen, goede sociale voorzieningen en goede arbeidsovereenkomsten ook betere en menselijker werkomstandigheden aan het kolenfront, maar deze boodschap werd in de eerste maanden na de bevrijding door de mijnwerkers nog niet van hem geaccepteerd. De NKMB probeerde de eenheidsbond links in te halen. Al tijdens een bespreking met adjunct-directeur Mous van Staatsmijnen op bevrijdingsdag 18 september had de NKMB geëist: 'zuivering moet er komen in de ondernemingen en overplaatsingen van, resp. ontslag van leidinggevende en lager staande personen die zich reeds vóór de oorlog en ook tijdens de bezetting a-sociaal getoond hadden of minder menselijk zijn opgetreden'.¹⁹ Begin december propageerde de NKMB:

¹⁷ Info tijdgenoten; Klaassen, *De mijnwerkersbonden*, 47-50; Kaanen, *Uit de dagen van verdrukking, bevrijding en vernieuwing*, 286-287.

¹⁸ *Ibidem*, 80.

¹⁹ *Ibidem*, 79.

*'Het is begrijpelijk dat de werknemers als één man opstaan om hun rechten te eisen. Rechten waarvan ze in 't verleden te lang verstoken waren. Aan gerechtvaardigde verlangens werd niet behoorlijk tegemoet gekomen. [...] 't Vertrouwen is geschokt. Het evenwicht verbroken. Beide moeten allereerst worden hersteld. [...] De allereerste en noodzakelijkste verandering moet worden aangebracht in de leiding der bedrijven. Zij die leidinggevende functies bekleden en in 't verleden blijk gaven wars te staan ten aanzien van sociale begrippen, moeten verwijderd worden. Eveneens zij die de zo nodige tact en kunde missen om met personeel om te gaan. Dat verdroegen de werknemers in een periode van gedeeltelijke of algehele machteloosheid. Doch nu, bij het vormen en hervormen der bedrijven worden dergelijke mensen niet meer geduld. Voor samenwerking met die mensen ontbreekt elke behoorlijk basis en garantie. Dat is de grote schoonmaak of zuivering in de bedrijven.'*²⁰

Vier maanden later noemden functionarissen van de NKMB de periode van het jaag- en drijfsysteem uit de jaren 1930 zelfs het 'koelietijdperk' met 'nooit te verzadigen kolenwolven' als drijvers.²¹ Ook buiten het mijnwerkerswereldje werd het 'jaagsysteem' veroordeeld:

*'Het jaagsysteem vormt een zeer ernstige grief bij de mijnwerkers. Naar onze mening schuilt hier de fout in het toekennen van een premie aan het toezichthoudend personeel, dat op deze wijze direct belang heeft bij een verhoogde productie daar hierdoor de premie stijgt. Hierdoor verliezen zij vaak het algemene bedrijfsbelang ter wille van het eigen belang uit het oog. Dit is niet in de allereerste plaats hun eigen schuld, de hoofdschuldige is de bedrijfsleiding die haar ondergeschikten in een dergelijk systeem doet werken. Het zou beter zijn dusdanige bedrijfsverhoudingen te scheppen dat alle bij het bedrijf betrokkenen uit liefde voor hun werk hun uiterste krachten geven.'*²²

Het Militair Gezag was niet erg gelukkig met de manier waarop de directies van de mijnbedrijven de moeilijkheden met de ondergrondse mijnwerkers en het protest tegen het ondergrondse jaag- en drijfsysteem benaderden. Het besloot daarom om de bedrijven onder militair gezag te plaatsen. Na de bevrijding werd er door de mijnwerkers niet meer 'in akkoord' gewerkt. Ir Nicolas maakte gebruik van de in zijn persoon verenigde functies van Militaire Commissaris voor de mijnstreek en Inspecteur Generaal der Mijnen bij het Staatstoezicht op het Mijnbedrijf om te komen tot vervanging van het verfoeide éénmansakkoord door groepsakkoorden. Het toezicht op de daarin vastgelegde houwersprestatie werd niet door de mijndirecties, maar door de Inspecteur Generaal der Mijnen uitgeoefend.²³

²⁰ *De Mijnwerker*, 9-12-1944.

²¹ *Ibidem*, 14-4-1945.

²² *Je Maintiendrai* [onregelmatig te Maastricht versijndend weekblad], 21-4-1945.

²³ Kaanen, *Uit de dagen van verdrukking, bevrijding en vernieuwing*, 294-295; *Veritas en Limburgsch Dagblad* 7-2-1945. Het Heerlense *Limburgsch Dagblad* werd in de oorlogsjaren door de Duitse bezetter verboden en herleefde direct na de bevrijding. Klaassen, *De mijnwerkersbonden*, 91.

Pogingen tot regulering van de zuivering

Om het wegzuiveren van personeelsleden te reguleren stelde de directie van de Staatsmijnen na vooroverleg met het Militair Gezag op 22 september aan de vakbondsvertegenwoordigers voor Commissies van Bijstand te benoemen voor elke mijnzetel en nevenbedrijf.²⁴ De commissies moesten nagaan wie zich a-sociaal of on-Nederlands hadden gedragen. Deze personen moesten ontslagen of van hun post worden verwijderd.²⁵ Op 23 september 1944 werd door de directie van Staatsmijnen een overeenkomstige bespreking belegd met de beschikbare vertegenwoordigers van de beampten in de 'Algemene Beambtencommissie'. Ook op deze bespreking werd meegedeeld dat in overleg met het Militair Gezag was besloten Commissies van Bijstand in het leven te roepen met als taak wensen en klachten te onderzoeken en het resultaat daarvan aan de bedrijfsleiding te rapporteren. Personen die niet het vertrouwen van het personeel hadden zouden moeten verdwijnen, dienden althans voorlopig niet op hun werk te komen.²⁶

Het besluit om Commissies van Bijstand te benoemen werd geformaliseerd in een bekendmaking aan het personeel die nog op 23 september in de namiddag werd ondertekend door Groothoff en Mous namens de directie van Staatsmijnen en door majoor Vullingsh als Militair Commissaris in de Provincie Limburg.²⁷ Na 23 september brachten verschillende groepen en organisaties hun wensen voor de samenstelling van de Commissies van Bijstand naar voren. Leden van de reeds op de bedrijven aanwezige zuiveringscommissies presenteerden zich als vertegenwoordigers van de katholieke bonden. Op de mijnen Emma en Wilhelmina en op de Cokesfabriek Emma werden door de directie ook leden van de eenheidsbond benoemd.²⁸ De aldus benoemde commissies losten de zuiveringscommissies af en continueerden hun werk vanaf 28 september als Commissies van Bijstand. Namens de directie van de Staatsmijnen vergaderden ir F. Wijffels en mr F. Janssen vanaf medio november 1944 regelmatig met de voorzitters en de secretarissen van de Commissies van Bijstand van de verschillende bedrijven.²⁹ Een concept reglement voor de Commissies van Bijstand kwam pas op 12 december 1944 in behandeling. De definitieve tekst werd op 15 januari 1945 goedgekeurd door de vakbonden, de directie (Groothoff) en het Militair Gezag (Nicolas).³⁰ In deze definitieve tekst werd als taak van de bijstandcommissies beschreven: het beoordelen van on-Nederlands gedrag van bedrijfsgenoten, het onderzoeken van de a-sociale houding van leidinggevende personen vóór en tijdens de bezetting, en het onderzoeken van on-Nederlands

²⁴ *Overzicht der Werkzaamheden van het Militair Gezag gedurende de bijzondere staat van beleg 14 september 1944 - 4 maart 1946, samengesteld door het Afwikkelingsbureau Militair Gezag*, 115.

²⁵ Kaanen, *Uit de dagen van verdrukking, bevrijding en vernieuwing*, 82.

²⁶ SHCL, EAN 721, Archief PCVBM, inv. nr 200: 'Ontwerp Verslag Bespreking Directie Staatsmijnen en de Algemene Beambten Commissie van 23 september 1944's middags om 3 uur'.

²⁷ Kaanen, *Uit de dagen*, 83.

²⁸ Klaassen, *De mijnwerkersbonden*, 38.

²⁹ *Ibidem*, 60.

³⁰ *Overzicht der Werkzaamheden van het Militair Gezag*, 115; Kaanen, *Uit de dagen*, 137 en 340-341.

gedrag van leidinggevende en met uitvoering belaste personen tijdens de bezetting. De commissies moesten advies uitbrengen aan de directie die het beslissingsrecht had.³¹ Dit reglement kwam voor de vele in de maanden september tot december weggezuiverde chefs en bedrijfsleiders echter te laat.

Door het werk van de Commissies van Bijstand raakte het gezag op de mijnbedrijven in diskrediet. De commissies hadden tot taak om aan de hand van ingebrachte klachten de houding van het leidinggevende en toezichthoudende personeel te beoordelen. De geringste klacht was voldoende om iemand voor dit tribunaal te brengen, met het gevolg dat niemand zijn gezag durfde te doen gelden.³² Vele jaren later schreef de voorzitter van de Katholieke Mijnwerkersbond, Frans Dohmen, in zijn memoires:

*'Als er iemand tijdens de oorlog een mijnwerker om welke zinnige reden dan ook op zijn nummer had gezet, dan was dat al voldoende om de man buiten de poort te zetten. Door het willekeurig buiten het bedrijf zetten van een aantal leidinggevende en toezichthoudende lieden kwam de angst er bij de resterende werkgevers en beampten zo hoog in te zitten dat zij 'ja en amen' zeiden op alles wat werd voorggelegd.'*³³

Officieel stonden de Commissies van Bijstand het Militair Gezag bij in het te voeren beleid. Door het zelfstandig optreden van de commissies, waarbij soms met intimidatie en zonder enig nader onderzoek onwelgevallige functionarissen verwijderd werden, heerste er tot ver in 1945 een chaotische situatie zonder wezenlijke inbreng van het Militair Gezag en de directies. De Commissies van Bijstand waren in de dominerende informele gezagsstructuur oppermachtig. Door te dreigen met onlusten of stakingen zetten zij de directies en het Militair Gezag onder druk. De commissies zamelden klachten in over een als pro-Duits beoordeelde houding tijdens de bezetting, maar ook over een a-sociale houding tegenover werknemers, zowel tijdens als vóór de oorlog. Tot ver in het jaar 1945 hanteerden de zuiveringscommissies lijsten van personen die zij zouden willen wegzuiveren. De capaciteit van de commissies om klachten tegen individuele chefs te formuleren en dan daarbij handtekeningen te verzamelen was echter beperkt. Daarom werd overgegaan tot algemeen geformuleerde klachten die door de commissie geacht werden van toepassing te zijn op de lijst van onder deze klachten vermelde personen op een afdeling. Met deze lijsten gingen leden van de Commissie van Bijstand rond om handtekeningen te verzamelen.

Wanneer een directie zich niet bij de beslissing van een commissie wilde neerleggen gaf de Militair Commissaris opdracht de uitspraak toch uit te voeren. Omwille van 'de gewenste kolenproductie' en om 'openbare rust en vrede te handhaven' ging het Militaire Gezag akkoord met alle door de commissies voorgestelde bedrijfsuitzettingen. Het is duidelijk dat de rechtsbasis van dit alles afwezig dan wel zeer zwak was. De hogere bedrijfsleiding van de diverse bedrij-

³¹ Ibidem, 137.

³² Dieteren, *Mens en Mijn*, 297.

³³ Dohmen, *Memoires*, 43.

ven van Staatsmijnen, voor zover aanwezig en niet zelf weggezuiverd, en de aanwezige leden van de directie van Staatsmijnen kregen tot medio 1945 geen grip op de ontwikkelingen. Er was de facto geen hogere instantie boven de Commissies van Bijstand. De hele zuiveringsactie gebeurde bovendien met steun en rugdekking van het Militair Gezag in de mijnstreek en directieleden hadden zelf moeite om zich staande te houden en gezag uit te oefenen.

Anti-protestantse en anti-Hollandse sentimenten

In het topkader van de Staatsmijnen waren Limburgers bijna niet vertegenwoordigd. De beperkte beschikbaarheid van Nederlandse katholieke academici leidde ertoe dat tot 1945 het leidinggevende kader overwegend Hollands en protestant was. Ook in de werktuigkundige en chemische middenkaderfuncties was sprake van een overwicht van niet-Limburgers. Voor deze posities bestond in Limburg geen opleiding. Pas aan het eind van de jaren 1920 leverde de nieuwe HTS in Heerlen (toen nog MTS geheten) de eerste werktuigkundige HTS-ers af, en pas in het begin van de jaren 1930 volgden de eerste chemische HTS-ers. Voor het vervullen van de werktuigkundige en chemische vacatures moesten de mijnbedrijven terugvallen op opleidingen elders in Nederland. De mijnbedrijven zagen zich gedwongen om voor hun leidinggevende werktuigkundige en chemische middenkaderfuncties personeel van elders (machinisten van de grote vaart, HTS-ers, enz.) aan te trekken. De dominerende aanwezigheid van niet-Limburgers in de hogere posities van de organisatie van de mijnbedrijven leidde er toe dat de vooroorlogse, autoritaire stijl van leidinggeven aan deze 'immigranten' werd toegeschreven. De stijl van leidinggeven van een aantal opzichters riep behalve afkeer van deze chefs ook weerstand op tegen de bedrijfsleiding die deze stijl toeliet.

De arbeidsverhoudingen in de mijnbedrijven waren sterk hiërarchisch. Een strakke organisatie werd nodig geacht om met laaggeschoolde arbeiders veilig te kunnen werken. Ook de beambten waren zeer gehoorzaam tegenover de directie. Gehoorzaamheid werd soms met harde taal afgedwongen.³⁴ De kritiek op deze stijl van leidinggeven en op het jaag- en drijsysteem werd in de naoorlogse zuivering niet alleen verbonden met de veronderstelde economische collaboratie met de bezetter, maar ook met de overwegend protestantse en niet-Limburgse herkomst van de bedrijfsleiding en het hogere bedrijfskader. In het voorjaar van 1944, zo ongeveer een half jaar voor de bevrijding, werd in grote oplage, gedeeltelijk als 'kettingbrief', een pamflet verspreid met kritiek op de niet-katholieke 'Hollandse' bedrijfs- en productieleiding. Het pamflet etaleerde een groot aantal sluimerende irritaties tegen Hollanders en de 'Hollandse dwingelandij', tegen niet-katholieken en niet-Limburgers, tegen het jaag- en drijsysteem, tegen de gebruikelijke stijl van leidinggeven en tegen het doordraaien in de oorlog:

³⁴ G. Heerma van Voss, *50 Jaar Ondernemingsraad DSM Limburg* [Uitg. DSM Limburg BV] (Geleen 1996) 11.

*'[...] Hoe lang reeds zuchten wij [Limburgse mijnwerkers] onder de Hollandse dwingelandij? Hoe lang reeds delen deze antipapisten hier in katholiek Limburg op het grootste Limburgse bedrijf de lakens uit? Hoe lang reeds worden Limburgers met gelijkwaardige papieren stelselmatig geweerd of met minderwaardige positie in een hoek geduwd? Hoe lang reeds spotten zij met wat ons heilig is en houden zij er helemaal geen rekening met onze gevoelens? De meeste van deze Hollandse liberalisten doen aan God nog gebod en zien in den Limburger een nuttig lastdier, goed voor het grove en vuile werk op wiens krachten ze zich omhoogwerken. En wat zien we nu in deze oorlogstijd? [...] Toen ons land werd bezet [...] meenden [zij] hun positie te kunnen handhaven door de arbeiders een tempo op te leggen dat het buitenland in de schaduw stelde en niet in verhouding was met de hoeveelheid en de kwaliteit voedsel dat wij ontvingen. [...] Stukje voor stukje, schier onbemerkt is hun macht aan het tanen, men kan het zien uit heel hun houding, waarin berusting de overhand heeft, maar toch ook nog de hoop leeft dat ze na de oorlog de zaken weer op de oude voet zullen kunnen voortzetten. Doch dit zal hen niet gelukken, kameraden, indien wij slechts één zijn. Wij vormen de massa en zullen onze eisen stellen. Gaat het niet goedschiks, dan maar kwaadschiks, maar eruit moeten ze. Het mijnbedrijf ligt in Limburg. Het bedrijf is er voor ons. Niet wij zijn er voor het bedrijf. Wij zijn katholieke Limburgers. Wij eisen katholieke Limburgse chefs en bedrijfsleiders. Limburg voor de Limburgers zij onze leuze en katholieke Hollanders die de Limburgers begrijpen en niet als kolonist beschouwen. Kameraden houdt moed. Er ligt een zware tijd voor ons. Maar ook daaraan komt een einde en dan ... komt onze tijd.'*³⁵

In officiële stukken en proclamaties werd nooit gesproken over het 'wegzuiveren' van Hollandse protestanten, maar door de betrokkenen en hun vakorganisatie, de Protestants-Christelijke Vereniging van Beambten werkzaam bij het Mijnbedrijf (PCVBM), werd dit wel zo geïnterpreteerd en beleefd. De getalsmatige verhouding van weggezuiverde protestanten en katholieken indiceerde volgens hen een selectief wegzuiveren van protestanten. Het is niet exact bekend hoeveel niet-katholieke chefs gedwongen werden de mijnbedrijven te verlaten. Het waren in ieder geval meer dan 300 personeelsleden. Op de Staatsmijn Maurits waren het er volgens een brief van 4 december 1944 van de personeelsafdeling al 82,³⁶ maar op die datum hadden de zuiveringscommissies hun acties nog lang niet afgesloten. Getallen van de Cokesfabriek Maurits en het Stikstofbindingsbedrijf zijn niet bekend, maar in de Westelijke Mijnstreek werden toch wel zo'n 150 à 200 personen weggezuiverd. Daar waren mensen bij die in de oorlog joodse onderduikers hadden verstoep, mensen die op allerlei manieren onderduikers geholpen hadden, die contacten hadden met de illegaliteit en daaraan belangrijke informatie gaven, en ook mensen die actief verzet gepleegd hadden tegen de Duitsers.

³⁵ SHCL, Archief PCVBM, EAN 721, inv. nr 204 [met vermelding 'in april 1944 bij de Staatsmijnen doorgegeven']; *Werker* 15-12-1946.

³⁶ Arno Bemelmans en Martin van Venrooij, *Geleen Bevrijd* (Geleen 1994) 83.

Door de gezagsverwarring en de commotie direct na de bevrijding, en ook doordat bestuursleden 'weggezuiverd' waren, had de PCVBM zich pas begin april 1945 enigszins hersteld. Op 12 mei 1945 werd de eerste naoorlogse algemene ledenvergadering gehouden. Prof. ir Th. R. Seldenrath, bedrijfsingenieur bij de Oranje-Nassaumijnen, werd benoemd tot voorzitter. Ook de problematiek rond de vele 'met verlof' gestuurde leden van de vereniging kwam aan de orde.³⁷ In 1955 schreef Seldenrath in een terugblik:

*'Toen na de bevrijding door het Amerikaanse leger de PCVBM in april 1945 haar werkzaamheden weer normaal kon hervatten, bleek onder haar leden een grote verontusting te zijn gegroeid, in verband met het sterke opdringen van extreme stromingen die een bedreiging vormden voor de protestantse beambten werkzaam bij het Mijnbedrijf. [...] De eerste taak van de Beambtenorganisatie was dan ook wel het eisen van rechtszekerheid voor de beambten in het mijnbedrijf en van rechtsherstel voor haar ten onrechte geschorste leden. Het zou evenwel nog jaren duren eer aan de laatste eis volledig gevolg kon worden gegeven'*³⁸

Het bestuur van de PCVBM besloot dat voorzitter Seldenrath en secretaris Schut op vertrouwelijke basis de belangen van de weggezuiverde leden zouden behartigen. Op 13 juli 1945 hadden zij een onderhoud met directeur Groothoff over de moeilijke rechtspositie van de protestanten in de mijnbedrijven en vooral in de westelijke mijnstreek en op het SBB. Aan de directie werd meegedeeld dat de PCVBM zich inzake de zuivering als mede aangeklaagde partij beschouwde.³⁹ In het jaarverslag 1945 van de PCVBM worden de enerverende ontwikkelingen rondom het eerste jaar van de zuivering als volgt vastgelegd:

*'De Commissies van Bijstand hebben tegen vele beambten en arbeiders maatregelen geadviseerd en de Directies hebben deze doorgaans, al dan niet onder druk van de Militaire Commissaris, toegepast. De grond van deze maatregelen behoort te liggen in het feit dat deze mensen zich tijdens de bezetting onvaderlands hebben gedragen of dat hun optreden t.o.v. collega's, ondergeschikten of superieuren van dien aard was dat een correctie geboden was. Een bij Staatsmijn Maurits verspreid pamflet en talloze klachten van onze leden deden ons sterk vermoeden, dat minder fraaie bedoelingen ten uitvoer gebracht zijn [...]'*⁴⁰

De PCVBM stelde aan de vele geschorste leden juristen beschikbaar. Mr E. A. Schoon, advocaat en procureur in Maastricht, werd aangezocht om de weggezuiverde leden bij de rechtsherstelprocessen in hun verdediging bij te staan.⁴¹

³⁷ SHCL, archief PCVBM, EAN 721, inv. nr 54, 12-5-1945.

³⁸ SHCL, archief PCVBM, EAN 721, inv. nr 223: prof.ir. Th.R. Seldenrath, 'Verenigingsleven in sterk bewogen tijden', in: jubileumnummer van *De Mijnbeambte. Orgaan van de Prot. Chr. Vereniging van Beambten Werkzaam bij het Mijnbedrijf*, 8 december 1955.

³⁹ SHCL, archief PCVBM, EAN 721, inv. nr 54: Notulen bestuursvergadering, 24-7-1945.

⁴⁰ Collectie auteur: Jaarverslag PCVBM 1945.

⁴¹ SHCL, archief PCVBM, EAN 721, inv. nr 54: Notulen bestuursvergadering, 4-9-1945.

De heer J. van der Linde met twee bazen aan zijn bureau in het fabriekskantoor op de zesde verdieping van Nitraatfabriek I, 1936. Fotocollectie W. van der Linde.

Het eerste advies dat de geschorste leden van de PCVBM van mr Schoon kregen, was dat zij aan de Commissie van Bijstand een schriftelijke opgave moesten vragen van de ingebrachte klachten. 'Wij wijzen u er daarbij op, dat de Commissie van Bijstand, volgens het haar door den Mil. Commandant verstrekte reglement, verplicht is U deze opgave te geven. Is de Commissie bereid (zij is daartoe niet verplicht) U een afschrift van haar rapport aan de Directie te verschaffen, dan verdient dit de voorkeur'. Daar 'weggezuiverden' na een schriftelijk persoonlijk verzoek aan de Commissie van Bijstand alleen een korte samenvatting van ingebrachte klachten kregen en geen inzage in de ingediende zuiveringsklachten, en daar voor hen ook de namen van de aanklagers geheim bleven, waren zij gedwongen gebruik te maken van rechtskundige bijstand om inzage in de stukken af te dwingen.⁴²

Rechtsherstel voor de gezuiverden: de revisiecommissie en de zuiveringsraad

Op 28 april 1945, dus nog vóór de algehele bevrijding van Nederland, schreef de Minister van Sociale Zaken, ir F.C.M. Wijffels, dat het zijn bedoeling was een revisiecommissie voor de zuivering van het personeel van de mijnen in te stellen. Deze commissie zou moeten bestaan uit drie meesters in de rechten en drie arbeiders.⁴³ De Katholieke Vereniging van Mijnbeambten (KVM) stelde voor een

⁴² Collectie auteur: brief van J. van der Linde aan mr Schoon, 20 oktober 1945.

⁴³ *Bouwers in de Mijnstreek*, 171.

interne centrale revisiecommissie te benoemen waarin per geval twee leden van de betreffende Commissie van Bijstand zitting zouden moeten hebben. Inmiddels was echter tot de minister doorgedrongen dat de Commissies van Bijstand zich in de zuiveringsgevallen meer als partij dan als bemiddelaar hadden opgesteld en daarom beter geen zitting moesten hebben in een revisiecommissie. Wel zou de Commissie van Bijstand, die de besluiten genomen had om functionarissen te schorsen, als aanklagende partij gehoord kunnen worden.

Op 6 juli 1945 was er een bespreking van minister ir T.S.G.J.H. van Schaik met bestuursleden van de katholieke en protestants-christelijke beambtenverenigingen.⁴⁴ Na deze bespreking gaf Van Schaik in de conferentiezaal van het hoofdbureau van Staatsmijnen een persconferentie. Hij benadrukte dat er spoedig een revisiecommissie zou komen die het werk van de zuivering moest afsluiten. Dit moest de tweede en laatste instantie zijn die een oordeel moest geven over de weggezuiverden. De openbare en gemotiveerde uitspraken van de revisiecommissie zouden bindend zijn en door de beheerder van de Nederlandse Steenkolenmijnen uitgevoerd moeten worden.⁴⁵ De minister beschouwde dit als de meest dringende kwestie op de mijnbedrijven.

Bij beschikking van 8 augustus 1945 nummer 821 werd door de Minister van Verkeer en Energie de 'Revisiecommissie voor het Mijnbedrijf' ingesteld. In dit besluit werd als overweging voor de instelling van deze commissie vermeld dat het wenselijk was gebleken om de uitspraken van de Commissies van Bijstand door een nieuw in te stellen orgaan te laten beoordelen. Als normen voor de beoordeling van onvaderlands gedrag zouden de normen van het Zuiveringsbesluit (F.132) van 2 augustus 1945 moeten worden aangehouden; voor de beoordeling van a-sociaal gedrag werden geen normen aangegeven. Tot voorzitter werd benoemd mr C.H.J.A. Janssen de Limpens, kantonrechter in Heerlen. Leden waren de wethouder van Maastricht mr P. Janssen, de ambtenaar bij het Algemeen Mijnwerkers Fonds mr H.G.J.H. Paulussen, de bedrijfsingenieur bij de Oranje-Nassaumijnen ir J.J. Koups en de dienstdoend voorman-elektriciën J.H. de Wever. Aan de revisiecommissie werd opgedragen opnieuw recht te doen in 'alle zaken waarin een Commissie van Bijstand reeds uitspraak heeft gedaan'. Van uitspraken van de revisiecommissie was geen beroep mogelijk.⁴⁶ Bij de samenstelling van de commissie en bij de vaststelling van haar reglement was getracht alle waarborgen te scheppen voor het verkrijgen van juiste, rechtvaardige beslissingen. Openbaarheid van behandeling, mogelijkheid tot inzage van de stukken, toelaten van rechtsbijstandhulp, horen van getuigen in tegenwoordigheid van de partij en met redenen omklede uitspraak in het openbaar, werden de beginselen van de procedures van de revisiecommissie. Deze beginselen stonden in scherpe tegenstelling tot de door de zuiveringscommissies en

⁴⁴ SHCL, archief PCVBM, EAN 721, inv. nr 54: Verslag onderhoud beambtenbonden met minister Van Schaick op 6 juli 1945, 31-7-1945.

⁴⁵ SHCL, archief PCVBM, EAN 721 nr 129: *Mededelingenblad van de Federatie van Verenigingen van Mijnbeambten*, 31-7-1945.

⁴⁶ Kaanen, *Uit de dagen*, 343.

de Commissies van Bijstand gehanteerde anonimiteit van de klagers, het onbekend houden van de klachten en de onmogelijkheid van weerwoord.

Begin oktober 1945 werd bekend gemaakt dat de revisiecommissie zou beginnen aan de ruim 300 bij haar ingediende beroepen.⁴⁷ Vanaf 5 oktober 1945 tot eind 1947 werden voor de revisiecommissie rechtsherstelprocessen gevoerd. De uitspraak was een enkele keer 'er zijn geen termen om hem uit zijn huidige functie te ontslaan' en meestal 'terugplaatsing in zijn oude of in een gelijkwaardige functie'. Soms kreeg de weggezuiverde een berisping wegens zijn defaitistische houding in het begin van de oorlog en een enkele weggezuiverde functionaris werd wegens zijn a-sociale houding tegen personeel in rang een functiegroep teruggezet. Het kwam veelvuldig voor dat door de revisiecommissie opgeroepen aanklagers niet verschenen, dan wel trokken zij hun bezwarende klacht in of zelfs verklaarden zij precies het tegengestelde van de oorspronkelijk door hen ondertekende aanklacht. De ingediende klachten waren soms onleesbaar ondertekend. De naam van de klager was dan alleen aan de Commissie van Bijstand bekend of bekend geweest. Soms wisten de leden van de Commissie van Bijstand zelf niet meer wie een klacht had ondertekend.⁴⁸ Op 20 oktober 1948 werden de werkzaamheden van de revisiecommissie beëindigd. Er werden 283 zaken van door Commissies van Bijstand weggezuiverde werknemers bij de revisiecommissie aanhangig gemaakt. Vijfentwintig verzoeken om revisie waren voor behandeling ingetrokken doordat de betrokkene ontslag nam. De door mr Schoon begeleide zaken van protestanten werden alle afgesloten met rechtsherstel en weer terugplaatsen in een (nagenoeg) gelijke of gelijkwaardige functie.

De revisiecommissie werd niet belast met het revideren van het wegzuiveren (de 'schorsing') van de hogere bedrijfsleiding. Op 17 november 1945 werd bekend gemaakt dat minister Van Schaick had besloten een 'Zuiveringsraad voor de kolenmijnbouw in Limburg' in te stellen die directeuren, adjunct-directeuren en bedrijfsingenieurs moest beoordelen op onvaderlandse daden. Voorzitter werd mr E. Delhougne; leden waren: prof. mr J. Jurgens, ir Th. Ph. Tromp (Philips), mr dr H.L. Regout (De Sphinx); ir J.W. Alberda (oud minister voor de SDAP en lid van de Raad van State), ir C.M.J.A.F Nicolas (districtscommissaris Militair Gezag), prof. ir J. Klopper, P.J.S. Serrarens en mr P.T.H. Janssen (secretaris).⁴⁹ De niet met de revisiecommissie te verwarren zuiveringsraad begon in april 1946 met haar werkzaamheden. Zij deed onderzoek naar het algemeen beleid van de directie gedurende de bezettingstijd. Het onderzoek beperkte zich tot de feiten die van belang waren voor de beoordeling van de vaderlandse houding van de directie als zodanig. De commissie mocht zich niet bemoeien met a-sociale daden.

Op 12 november 1946 stelde de Minister van Economische Zaken Huijsmans dat een sociale zuivering niet kon worden uitgevoerd door de zuiveringsraad, omdat 'in ons staatsleven geen andere dan de politieke zuivering bekend is. [...]

⁴⁷ *Gazet van Limburg. Maastrichts dagblad voor Limburg*, 6-10-1945.

⁴⁸ Info tijdgenoten.

⁴⁹ *Limburgsch Dagblad*, 17-11-1945; Kaanen, *Uit de dagen*, 140 en 343-344.

Een berechting die niet gebaseerd is op enigerlei wettelijk voorschrift past niet binnen het kader van onze staatkundige en maatschappelijke verhoudingen'. De zuiveringsraad diende zich derhalve te beperken tot het behandelen van onvaderlandse daden.⁵⁰ Na een onderhoud met het dagelijks bestuur van de Mijn Industrie Raad (MIR), die inmiddels in het kader van de nieuwe Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie (PBO) was ingesteld, besloot de minister dat de sociale zuivering van de topfunctionarissen zou worden uitgevoerd door een commissie van de MIR, de 'MIR-eereraad'. Deze commissie moest zich beperken tot het beoordelen van sociaal gedrag in de bezettingstijd en moest haar oordeel meedelen aan de betrokkene en aan de MIR.⁵¹ In tegenstelling tot de werkzaamheden van de zuiveringsraad en de MIR-commissie bleef de revisiecommissie voor het lagere personeel onverkort naast de politieke ook de sociale zuivering behandelen, zowel inzake gedrag in de bezettingstijd als inzake gedrag in de periode vóór de oorlog. De sociale zuivering van productiechefs, bedrijfsleiders en topfunctionarissen was na de bevrijding drie jaar lang een belemmering voor optimale bedrijfsvoering. Vooral bij de chemische bedrijven van de Staatsmijnen, met name op het SBB leidde dit tot vertraging in het naoorlogse herstel.

De zuiveringen en de Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie (PBO)

Tijdens de bezetting werkten de katholieke mijnwerkers- en beambtenbonden met hun geestelijke adviseurs in de zogenoemde Roermondse studieclub aan een voorstel voor een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. De PBO werd gezien als een middel om de arbeidsvreugde te verbeteren. In 1943 kreeg deze studieclub een meer officiële katholieke signatuur en werd het een 'bisschoppelijke gespreksgroep', die onder anderen bestond uit drs A.C.J. Rottier en mr F. Jansen (beiden afkomstig van Staatsmijnen), Frans Dohmen (namens de Katholieke Mijnwerkers Bond, de NKMB), Antoine Hennekens (namens de Katholieke Vereniging van Mijnbeambten, de KVM), mgr dr K.W.A.H. Roncken (hoofdaalmoezenier sociale werken van het bisdom), en later ook nog ir F.C.M. Wijffels (eveneens afkomstig van Staatsmijnen).⁵² Men ging bij de studie uit van het in katholieke kringen sinds de jaren 1920 gepropageerde corporatieve gedachtegoed. De Roermondse gespreksgroep was in de oorlogsjaren ver gevorderd met het formuleren van een ontwerp voor een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie.

Na de bevrijding van de mijnstreek was het de Katholieke Vereniging van Mijnbeambten KVM, die met haar geestelijke adviseur pater Jacobs de PBO naar de eindstreep duwde. Er werd in hoog tempo vergaderd. Het bestuur van de Katholieke Mijnwerkersbond steunde de KVM wel, maar liet het denkwerk

⁵⁰ Ibidem, 139-141 en 343-344; Klaassen, *De mijnwerkersbonden*, 52; *Bouwers in de Mijnstreek*, 173; collectie auteur, PCVBM 26-11-1946.

⁵¹ Kaanen, *Uit de dagen*, 143-144 en 345; *Bouwers in de Mijnstreek*, 176.

⁵² Klaassen, *De mijnwerkersbonden*, 20; Termeer, *Het geweten der natie*, 539; Dohmen, *Memoires*, 41.

vooralsnog aan hen over.⁵³ Vanaf december 1944 werkte de studiecmissie van de inmiddels zogenoemde Rooms-katholieke Federatie voor de Bedrijfsorganisatie onder voorzitterschap van mgr dr K.W.A.H. Roncken voortvarend aan het opstellen van een ontwerp-PBO voor gebruik op regeringsniveau.⁵⁴ Ir Wijffels, die in de Roermondse studieclub en in de studiecmissie van de katholieke federatie had meegewerkt aan het doordenken van een PBO voor het mijnbedrijf, was eind februari 1945 benoemd tot minister van Sociale Zaken en Waterstaat, en in die functie belast met mijnaangelegenheden. Hij formeerde een speciale commissie onder leiding van de Nijmeegse hoogleraar prof. dr F.J.Th. Rutten om advies uit te brengen over een mogelijke PBO in de mijnindustrie. In de Commissie Rutten zat ook dr A.C.J. Rottier die al meegewerkt had in de Roermondse studieclub en die later president-directeur van Staatsmijnen zou worden. De Commissie Rutten begon op 17 april 1945 met haar werk.⁵⁵ Op de eerste vergadering brachten de katholieke commissieleden hun eigen voorstel in. Zij eisten hoge spoed en snelle besluitvorming met het argument dat het snel aanvaarden van de voorstellen de sociale spanningen in de mijnbedrijven zou wegnemen.

Op 9 mei, drie weken na de eerste vergadering en vier dagen na de bevrijding van West-Nederland en de capitulatie van de Duitse troepen, bood de Commissie Rutten haar eindrapport aan. Op 18 juni 1945 werd het Mijnstatuut in een buitengewone ministerraad goedgekeurd. Op 20 juni, zes weken na de bevrijding van Noord-Nederland, werd het door Koningin Wilhelmina ondertekend. De vakbonden konden zonder verkiezingen vertegenwoordigers aanwijzen in de Ondernemingsraad, de OR, en in de Mijnindustrieraad, de MIR. Begin juli 1945 werd een provisorische Mijn Industrie Raad (MIR) ingesteld als centraal overlegorgaan van vakbonden en werkgevers onder voorzitterschap van de na zijn ministersperiode bij Staatsmijnen teruggekeerde ir Wijffels. In oktober 1945 werd de Mijn Industrie Raad officieel geïnstalleerd. Op 19 februari 1946 werd de overkoepelende Ondernemingsraad, de OR, van Staatsmijnen ingesteld. De lokale bedrijfsorganen van de PBO, de Ringen, werden daarna gekozen.

De katholieke bonden beschouwden de zuivering als waarborg om niet meer terug te vallen op de vooroorlogse bedrijfsvoering en aldus de weg te openen naar de vorming van gemeenschapsbedrijven met een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. Zij zagen de uit de zuiveringscommissies voortgekomen Commissies van Bijstand als voorlopers van de latere laagste organen van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, de Ringen.⁵⁶ Men eiste wettelijke bevoegdheden voor de Commissies van Bijstand als voorbereiding op de invoering van de PBO. De afhandeling van de zuivering gaven zij het liefst in handen van de inmiddels opgerichte organen van de PBO. De KVM protesteerde hevig tegen de revisiecommissie, omdat zij daarin een uitholling van de bevoegd-

⁵³ Kaanen, *Uit de dagen*, 276-278.

⁵⁴ Kaanen, *Uit de dagen*, 127; *Bouwers in de Mijnstreek*, 218-231; Klaassen, *De mijnwerkersbonden*, 103.

⁵⁵ *Ibidem*, 102-104; Kaanen, *Uit de dagen*, 128.

⁵⁶ *Ibidem*, 77; *De Mijnwerker* 9-12-1944.

heden van de PBO-organen zag.⁵⁷ In januari 1946 schreef de KVM aan de Mijnindustrieraad ter behandeling in de allereerste MIR-vergadering:

*'Met de samenstelling van en de wijze van behandeling van klachten door de revisie-commissie achten wij ons rechtsgevoel niet bevredigd. De uitspraken van de revisie-commissie betreffende sociale gevallen zijn zo positief dat overleg over eventuele herplaatsing in oude functie, hetwelk door de Beheerder werd toegezegd, op basis van zulk een uitspraak met hem niet meer mogelijk is. De goede gang van zaken in het mijnbedrijf wordt daardoor allerminst gediend.'*⁵⁸

In mei 1946 schreven de katholieke beambten aan de zuiveringsraad over de gang van zaken in de revisiecommissie: 'de ervaring met de revisiecommissies heeft geleerd dat de uitspraken van deze commissies slechts zelden bevrediging schenken. [...] Personen van wie de uitspraak nog niet bekend is, werden door de beheerder weer te werk gesteld'.⁵⁹ De directie verzachtte daarop de vroegere eis van strikte uitvoering van de uitspraken van de revisiecommissie door toe te zeggen dat die niet zou gebeuren dan na overleg met de bonden en na ingewonnen advies van het nieuwe bedrijfsorgaan van de PBO, de Ring.⁶⁰ Op grond van artikel 54 van het Mijnstatuut adviseerde de Ring over herplaatsing van revisiegevallen, zowel arbeiders als beambten.⁶¹ Van dit recht van inmenging in de uitvoering van de uitspraken van de revisiecommissie maakten de Ringen effectief en veelvuldig gebruik door invloed uit te oefenen op het terugplaatsen van door de revisiecommissie gerehabiliteerde beambten in een gelijke of gelijkwaardige positie en door het schrijven van protestbrieven aan de directie of aan het hoogste orgaan van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, de ondernemingsraad (OR).⁶²

Op veel bedrijven waren ook leden van de Commissies van Bijstand gekozen tot ringleden, waardoor de Ringen de activiteiten van die commissies met een in het Mijnstatuut vastliggende rechtspositie konden continueren. De uitvoering van de vele uitspraken: betreffende terugplaatsing in oude of in gelijkwaardige positie werd door de Ringen maximaal tegengewerkt. Zo werd in 21 van de 23 vergaderingen van de Ring op het Stikstofbindingsbedrijf tussen 8 augustus 1946 en januari 1948 gediscussieerd over de problematiek van de door de revisiecommissie uitgesproken terugplaatsing van weggezuiverde leidinggevenden. In een tiental vergaderingen werd nagenoeg de gehele vergadertijd hieraan gewijd.⁶³ Door dit recht van inmenging kreeg de Ring gelegenheid ook vooroorlogs a-sociaal handelen in de beoordeling te betrekken. Leidinggevende functionarissen werden verplicht in de Ring verantwoording af te leggen over

⁵⁷ Bouwers in de *Mijnstreek*, 26.

⁵⁸ *Ibidem*, 172.

⁵⁹ *Ibidem*; Kaanen, *Uit de dagen*, 139.

⁶⁰ Bouwers in de *Mijnstreek*, 172.

⁶¹ *Ibidem*, 284-285.

⁶² *Ibidem*, 176; *Werker* 16-12-1946.

⁶³ Collectie auteur: notulen van de vergaderingen van de 'Ring' van het Stikstofbindingsbedrijf.

het door hen vóór de oorlog gevoerde sociale beleid en moesten beweringen van machtsmisbruik weerleggen.⁶⁴ De directie en de lokale bedrijfsleiding werd het vaak onmogelijk gemaakt om uitvoering te geven aan de terugplaatsing van via de revisiecommissie gerehabiliteerden.

Besluit

De gerehabiliteerde 'weggezuiverden' wilden na rechtsherstel dit vernederende gebeuren zo snel mogelijk verdringen en vergeten. Op het werk en op het bedrijf was het maar beter om niet terug te grijpen op die gebeurtenissen. Dat zou het functioneren in de actuele bedrijfssamenleving geen goed doen.

Velen hielden hun rehabilitatie voor gezien en kwamen niet meer terug op het bedrijf. Onder andere voor de Hoogovens in IJmuiden, voor de AKU in Arnhem en voor de Koninklijke Zout in Delfzijl was de deskundigheid van de functionarissen van Staatsmijnen een welkome inbreng bij de nieuwbouw en wederopbouw van hun bedrijven. Ir Wichers nam een half jaar na zijn rehabilitatie in januari 1948 ontslag en werd directeur bij de Nederlandse Gist en Spiritus Fabriek in Delft. Onder degenen die het voor gezien hielden, bevond zich ook de hoofdbedrijfsingenieur van de mijn Maurits, ir Bakker. Hij was na zijn terugkeer uit Engeland in februari 1946 door de directie voorlopig op het hoofdbureau van Staatsmijnen in Heerlen geplaatst. Zijn zuivering door de zuiveringsraad resulteerde in volledig rechtsherstel en terugplaatsing in zijn oude functie of gelijkwaardig. Bakker wenste weer een functie op een mijnbedrijf. De directie zag daartoe geen mogelijkheid. In september 1946 nam ir Bakker ontslag en werd adviseur bij de door de Labourregering in Engeland opgerichte National Coal Board.

Ook de leden van de 'zuiveringscommissies' en de 'commissies van bijstand' die het selectief wegzuiveren hadden aangezet en uitgevoerd, waren niet gebaat bij publicaties over de wijze van uitvoering van de zuivering. Nog in 2003 kreeg schrijver van een katholieke 'oud-gediende' te horen: 'Ach Wim, laat het deksel toch op die beerput liggen'.

⁶⁴ Collectie auteur: notulen van de zevende ringvergadering SBB, 19-9-1946.